משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית

יט באב תש״ף
9 באוגוסט 2020

לכבוד:

מנהלי/ות בתי־הספר העל־יסודיים השש־שנתיים ומנהלי/ות החטיבות העליונות,

המורים/ות לעברית: הבנה, הבעה ולשון בחטיבות העליונות

חוזר המפמ״ר להוראת העברית לשנה״ל תשפ״א
עברית: הבנה, הבעה ולשון לעולים חדשים ולתושבים חוזרים

חוזר זה מיועד לנבחנים אינטרניים, לנבחנים אקסטרניים ולנבחני משנה בבחינת הבגרות בעברית הזכאים להיבחן בשאלונים לעולים חדשים ולתושבים חוזרים, על־פי הגדרות משרד החינוך.

חוזר המפמ״ר לשנה״ל תשפ״א נכתב בעיצומו של משבר קורונה, המחייב את היערכות מערכת החינוך לקראת למידה מרחוק גם בשנה״ל תשפ״א. לבד מהשליטה בכלים הטכנולוגיים הלמידה המקוונת מרחוק מעמידה בפנינו אתגר גדול בתכנון תוכנית הלימודים השנתית והרב־שנתית ובבחינה המחודשת של דרכי ההוראה־למידה־הערכה. בכל הנוגע להוראת התלמידים שהעברית אינה שפת האם שלהם (שפה ראשונה) – ההיערכות המחודשת חשובה לאין ערוך, אפילו דרמטית. עם הפסקת הלימודים הסדירים בבית הספר תלמידים אלה חוזרים לבתיהם, ובמרבית המקרים הם אינם חשופים לעברית. משום כך הם אינם יכולים לשפר את שליטתם בשפה ומוסיפים לצבור פערי שפה ופערי ידע בתחומי הדעת בגין פערי השפה. יש להביא בחשבון את הפער שנוצר בעקבות הפסקת הלמידה בשנה״ל תש״ף ולהיערך לשינוי הלמידה וההוראה גם בשנה״ל תשפ״א. לרשות ציבור המורים לעברית עומדים כלים וחומרי למידה והוראה המותאמים גם להוראה מרחוק, מקצת מן החומרים ייעודיים לאוכלוסיית העולים ואת מקצתם אפשר להסב להוראת העולים בהתאם לתוכנית הלימודים.

התקדמות ברכישת שפה תלויה, בין היתר, בתהליכי חִברות ובחשיפה לדפוסי השיח של השפה בחברה הקולטת. בקביעת מועד ההיבחנות בשאלון הבגרות יש להתחשב בהתמודדותו של התלמיד עם האתגרים בתחום החברתי, בתחום הלימודי ובתחום הלשוני וכן בוותק שלו בארץ. אנו ממליצים לאפשר לתלמידים לרכוש את השפה בהדרגה ובמשך זמן ארוך ולהשתמש בה גם כתשתית לתפקודם הלימודי במקצועות האחרים. לכן, טוב יעשה בית הספר אם יקבע את ההיבחנות בשאלון הבגרות מאוחר ככל האפשר.

חוזר זה כולל את מפרט התכנים לבחינות הבגרות בהבנה, הבעה ולשון עברית לתלמידים עולים ולתושבים חוזרים, כפי שנגזרו מתוכנית הלימודים. בפניות הנוגעות לזכויות של תלמידים אלה או להקצאת שעות הוראה יש לפנות לאגף לקליטת תלמידים עולים.

לפרטים בנוגע לתוכנית הלימודים, להדרכה ולהשתלמויות נא לפנות לד״ר נורית גנץ, מדריכה ארצית להוראת עברית לעולים חדשים מטעם הפיקוח על הוראת העברית
dnganz@bezeqint.net

קישורים חשובים:

* תוכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה (ירושלים, תשס״ח)
* אתר הפיקוח על הוראת העברית בחינוך העל־יסודי: חוזרי מפמ״ר, הודעות ומידע חיוני למורה
* המרחב הפדגוגי למורים לעברית לעולים חדשים
* חומרי הוראה וטיפים ללמידה מרחוק בחטיבה העליונה ולעולים חדשים
* קהילת המורים לעברית: כניסה לקהילת המורים

  הצטרפות עצמאית לקהילת המורים
* דגמי הוראה דיגיטליים ללמידה מרחוק

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית

תוכן החוזר

הוראת עברית בשגרה, בחירום ובשגרת חירום 3

1. הוראת עברית לעולים חדשים ולתושבים חוזרים בחטיבה העליונה..... 5

2. המטרות המרכזיות של הוראת העברית כשפה שנייה בחטיבות העליונות 6

3. הוראה והערכה בית־ספרית במסגרת 30% (סמל דיווח 11273) 6

4. מפרט התכנים לשאלוני הבגרות החיצוניים 12

4.1 שאלון 30% לנבחנים אקסטרניים, לנבחני משנה ולמשפרי ציון (סמל 11272) 12

4.2 שאלון 70% לעולים חדשים ולתושבים חוזרים ברמות א-ב (סמל 11284) 13

4.3 שאלון 70% לעולים חדשים ולתושבים חוזרים ברמה ג (סמל 11274) 20

5. המרת שאלונים מ"העולם הישן" (טרום רפורמה)..... 23

6. מועדי ההיבחנות והדיווח על־פי השאלונים לעולים חדשים וסמלי הדיווח 23

ביבליוגרפיה מומלצת למורים 24

בברכה,

תומר בוזמן

המפמ"ר על הוראת העברית: הבנה, הבעה ולשון

העתקים

מר עמית אדרי, מנכ"ל משרד החינוך
ד"ר מירי שליסל, יושבת ראש המזכירות הפדגוגית
ד"ר שוש נחום, מנהלת המִנהל הפדגוגי
מנהלי המחוזות
גב' דליה פניג, סגנית יושבת ראש המזכירות הפדגוגית
מר משה זעפרני, מנהל אגף א שפות
גב' טירה גלינויר, מנהלת האגף לקליטת עלייה
מר דויד גל, מנהל אגף בכיר בחינות
גב' אילנה כהן, מנהלת מכון סאלד
המדריכות הארציות והמדריכות המרכזות במחוזות – הפיקוח על הוראת העברית

הוראת עברית בשגרה, בחירום ובשגרת חירום

חוזר המפמ"ר לשנה"ל תשפ"א נכתב בעיצומו של משבר קורונה המחייב את מערכת החינוך להיערך לקראת תרחישי למידה שונים:

- **למידת פנים־אל־פנים** בבית הספר תוך הקפדה על הנחיות משרד הבריאות ועל פי מתווה ההנחיות שפרסם משרד החינוך
- למידה מהבית המחייבת **הוראה מקוונת מרחוק: סינכרונית וא־סינכרונית**
- **למידה משולבת (היברידית)** הכוללת שיעורים המתקיימים פנים־אל־פנים בבית הספר ושיעורים מקוונים סינכרוניים וא־סינכרוניים

לעקרונות ללמידה היברידית: דגמי הוראה ללמידה, לתמיכה בלומד העצמאי בסביבה הדיגיטלי ועוד לחצו כאן.

למידה מרחוק בכלים דיגיטליים מעמידה בפנינו כמה אתגרים:

- **תכנון ההוראה והלמידה** השנתית והרב־שנתית, לרבות חלוקת התכנים וקביעת מסגרת השיעורים. ברור כי אין דינו של שיעור פנים־אל־פנים כדינו של שיעור סינכרוני או שיעור א־סינכרוני.
- **בחינה מחודשת של דרכי ההוראה־למידה־הערכה**. בחינה זאת – עליה להביא בחשבון את סביבת הלמידה של התלמיד, את החומרים והכלים העומדים לרשות המורים בתחום הדעת ואת שילובם בהוראה.
- **שליטה במיומנויות התקשוב והכרת הכלים הדיגיטליים** הנחוצים להוראה בכלל והמקדמים את הוראת תחום הדעת עברית, ובייחוד את הוראת הכתיבה בפרט. תנאי בסיסי ומובן מאליו הוא קיומם של אמצעי קצה המאפשרים למידה.

על צוות בית הספר לבנות תוכנית עבודה אשר יש בה ביטוי לשלושת תרחישי הלמידה. מומלץ כי תוכניות העבודה ייבנו בשיתוף המדריכה הבית־ספרית. להלן אבני הדרך, המלצות והדגשים לצוות המקצוע וקישורים רלוונטיים[1]:

אבני דרך	המלצות
עיון מעמיק במסמכים	שני מסמכי עבודה עיקריים מונחים בפני המורה לעברית: **א.** חוזר זה ובו **היעדים** בהוראת תחום הדעת, **ההדגשים הדידקטיים** ומפרט **התכנים** לשכבות הגיל השונות בד בבד עם **מידע שימושי** למורה. **ב.** מיקוד התכנים לשנה"ל תשפ"א המסמכים מציגים את התכנים שבמיקוד הלמידה לצד התכנים שאין הכרח ללמדם בשנה"ל תשפ"א (אלה לא יופיעו בבחינת הבגרות).

[1] על הסביבות המקוונות הייעודיות להוראת עברית בחטיבות הביניים ובחטיבות העליונות ראו בהמשך הוראת עברית בסביבות מקוונות ייעודיות של moodle.

בניית תוכנית עבודה	בניית תוכנית הוראה בית־ספרית המותאמת ליעדי תוכנית הלימודים ולהדגשים ועל־פי מיקוד הלמידה. זאת תוך מתן מענה לצרכים של אוכלוסיית בית־הספר. בבניית תוכנית העבודה יש להביא בחשבון נושאים שלא נלמדו בשנה שחלפה ופערים שנוצרו עקב הפסקת הלימודים הסדירים בבית־הספר. **מבחני מיפוי:** לרשות המורים עומדים משימות מפמ״ר ומבחני מיצ״ב – ראו כאן. אפשר להשתמש במבחני מפמ״ר ומיצ״ב של סוף כיתות ז, ח ו־ט כדי למפות את שליטת התלמידים בתחילת השנה העוקבת (ח, ט ו־י). המלמדים בסביבה המקוונת יוכלו להעביר את המבחנים באופן מקוון. ראו פרטים בהמשך.
מיון התכנים לפי תרחישי הוראה שונים	**א. תכנים המתאימים להוראת פנים־אל־פנים** ההוראה בכיתה היא המוכרת והידועה, אך מומלץ לשלב בה **כלים מקוונים** ייחודיים להוראת תחום הדעת. כלי תקשוב מקדמים את הוראת השפה, ובייחוד את תהליכי הכתיבה, ואינם רק נותנים מענה ללמידה מרחוק. **ב. תכנים המתאימים ללמידה א־סינכרונית** את הלמידה הא־סינכרונית כדאי לנצל ללמידה עצמאית או שיתופית בפרקי זמן שאינם זמן שיעור פרונטלי (מקוון או שאינו מקוון). למידה זאת מתכתבת עם עקרונות הכיתה ההפוכה: התלמידים נדרשים ללמוד נושא מסוים באופן עצמאי לקראת השיעור עם המורה. במודל זה אפשר להטיל על התלמידים מטלת חקר קטנה, מטלת כתיבה או משימה לתרגול נושא או הכנה אליו. השיעור עם המורה (מקוון או שאינו מקוון) יתבסס על המשימות שניתנו. במודל זה אפשר להיעזר במאגר השיעורים המצולמים לחט״ב ולחט״ע. (ישנם גם שיעורים בעברית לעולים) במהלך מטלת צפייה מומלץ למקד את התלמידים בחלקים מהשיעור ולא לבקש מהם לצפות בכולו. לחלופין אפשר להצמיד לכל מטלת צפייה תרגילים רלוונטיים (מספר הלימוד או ממקורות אחרים מקוונים או מודפסים) לפתרון במהלך השיעור ובעקבותיו. **ג. תכנים המתאימים ללמידה סינכרונית** שיעורים בלמידה סינכרונית (לדוגמה בזום) אינם יכולים להיות ״העתק הדבק״ של שיעור כיתתי פנים אל פנים. ! שיעור בזום חייב להיות **דינמי ומגוון**. חשוב לשלב הוראה קצרה וממוקדת, תרגול אינטראקטיבי והפוגה באמצעות פעילויות העשרה בתחום הדעת או באמצעות סרטונים מתאימים. ! מומלץ להיעזר באפשרות **החלוקה לקבוצות**. ! כדאי לבחון את **משך השיעור** המתאים להוראה בזום בהתאם לאופי הכיתה, התלמידים והמורה (לא כדאי לקדש את 45 הדקות. אם מערכות בית הספר מחייבות שיעור של 45 דקות כדאי לחלק אותו לשתי יחידות של 20 דקות + הפסקה, הפוגה או כיוצא בזה). ! כדאי ליצור יחידות **הוראה משותפות** (הוראה ב־co) עם מורה מתחום דעת נוסף. תלמידים ללא אמצעי קצה ללמידה סינכרונית – יש להעביר להם פעילויות המתאימות ללמידה א־סינכרונית (עבודה מול ספר הלימוד, דוא״ל וכיוצ״ב) ולהיעזר בכלים הקיימים: שיחת טלפון או שימוש בווטסאפ.

1. הוראת עברית לעולים חדשים ולתושבים חוזרים בחטיבה העליונה

התלמידים העולים מצויים בתהליך של השתלבות חברתית ותרבותית בארץ[2]. השליטה בשפה העברית חיונית לבנייה של דימוי עצמי חיובי ולהצלחה מקצועית בהמשך דרכם. בעבור העולים העברית כשפה שנייה נלמדת בסביבה הטבעית שבה היא משמשת ובמסגרת הלימודית, ורכישתה מיועדת להשגתן של מטרות חברתיות ואקדמיות.

ממחקרים שנעשו בישראל בעקבות גלי העלייה הגדולים של שנות התשעים (לוין, שוהמי וספולסקי, 2003), אפשר ללמוד שרכישת השפה נמשכת בין חמש לאחת עשרה שנים, וכי השליטה בה חיונית להצלחה במקצועות אחרים, כגון מתמטיקה. נוסף על כך, הרוכשים שפה שנייה אינם שולטים בהיבטיה הפרגמטיים והרטוריים בהקשרים חברתיים־תרבותיים של שפת היעד, ומתקשים לפענח מבעים עקיפים, כגון הומור ואירוניה. אי לכך, נדרש תיווך מתוכנן ומדורג בשיח בעל־פה ובכתב נוסף על חשיפה לשפה ועל מעורבות חברתית באוכלוסיית דובריה. נראה אפוא כי התלמידים העולים זקוקים הן לעזרה ולתמיכה בתהליך רכישתה של העברית והן לפרק זמן ארוך עד כמה שאפשר לשם כך.

פריסת התכנים בחטיבה העליונה מבוססת על ההנחות ששפה נרכשת באופן ספירלי, והרוכשים את העברית כשפה שנייה אינם נמצאים באותו שלב שכן משך זמן שהייתם בארץ שונה. לכך נוספת גם השונות בין התלמידים העולים מבחינה אישית, חברתית, לימודית, תרבותית ולשונית.

בתוכנית 30% יוערכו העולים בעיקר באופנות הדבורה על־פי עולמות השיח המופיעים בתוכנית הלימודים עברית כשפה שנייה (תשס״ט). אופנות זאת מחייבת את הטמעת הכשירות התקשורתית בשפה ומצריכה הבנה של מאפייני הסוגות השונות, הכפופים למטרותיהן. בתוך כך הלמידה וההערכה יתמקדו גם באופנויות האחרות: האזנה, הבעה בכתב והבנת הנקרא; אלו, כמו גם הנושאים הדקדוקים, ישמשו מנוף לפיתוח ההבעה בעל־פה וליכולת ליצירת תקשורת יעילה במסגרת הכיתה והחברה. ההערכה במסגרת תוכנית 70% תכלול הבנת הנקרא, הבעה בכתב בדגש על כתיבה ממזגת, וכן ידע דקדוקי בדגש על מאפייניו הפונקציונליים המשרתים את השליטה בשפה, את ההבנה ואת ההבעה.

עקב הספירליות המאפיינת רכישת שפה בכלל ואת תחום הדעת עברית בפרט תהיה חפיפה בין תכנים במסגרת 30% לתכנים במסגרת 70%. ההבחנה תתבטא באורך הטקסטים לקריאה ובמורכבותם בתחום הבנת הנקרא ובמורכבות תהליכי הכתיבה והיקפיה בתחום ההבעה בכתב. (חשוב שהטקסטים הניתנים לתלמידים העולים החדשים יהיו מעובדים ומותאמים לרמתם מבחינה טקסטואלית ודידקטית, לפיכך לא נכון יהיה להשתמש בטקסטים המיועדים לדוברי עברית שפת אם בשכבות גיל צעירות יותר).

ציון הבגרות במקצוע עברית ישוקלל מציון ההערכה הבית־ספרית (30% מהציון הסופי) ומהציון הסופי על השאלון החיצוני (70% מהציון הסופי, על פי החישוב: 21% ציון שנתי + 49% ציון שאלון הבחינה).

[2] גם אלה המוגדרים **תושבים חוזרים** עוברים תהליך מורכב של הסתגלות.

2. המטרות המרכזיות של הוראת העברית כשפה שנייה בחטיבות העליונות

- שיפור הכשירות האוריינית הדבורה והכתובה בשפה העברית על־פי תוכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה ובהתאמה ליעדי משרד החינוך כדי לאפשר לילדים שעברית אינה שפת אמם שימוש מושכל בשפה בעל־פה ובכתב במגוון רחב של סוגי לשון ובהקשרים חברתיים שונים
- פיתוח מודעות לשונית ויכולת הבנה והפקה של טקסטים בהקשרים משמעותיים שונים
- טיפוח הכשירות הלשונית של התלמידים – הרחבת אוצר המילים, שכלול ההבעה בכתב ובעל־פה וההבנה של טקסטים; שימוש תקין בלשון – בהגייה, בכתיב, במשמעות, בנטייה, בתצורה ובתחביר; גיוון וגמישות משלבית והתאמת הלשון לנסיבות
- פיתוח מיומנויות של הבעה בעל־פה (דיבור מתוכנן)
- שילוב התקשוב, לרבות הכלים הדיגיטליים, בהוראת העברית כשפה שנייה
- גיוון בדרכי הערכה חלופיות והטמעת התלקיט בתהליך ההוראה־למידה
- שיפור עמדות התלמידים כלפי השפה והתרבות העברית

3. הוראה והערכה בית־ספרית במסגרת 30% (סמל דיווח 11273)

התלקיט ככלי לקידום ההבעה בכתב ובעל־פה

התלקיט כולל ראיות למהלכי הלמידה ולביצועי ההבנה של הלומדים בחומר הנלמד. בתחום הדעת עברית התלקיט הוא ממהות המקצוע: תהליכי קריאה, כתיבה, בקרה ושכתוב. בתלקיט מוצגות עדויות לתהליך שהתלמיד עובר במהלך הלמידה: הטקסטים שהתלמיד קורא והמשמשים לו תשתיות לכתיבה, הטיוטות שהתלמיד כותב, המשוב שהתלמיד מקבל מעמיתיו וממוריו, השכתוב שנעשה בעקבות המשוב שהתקבל וכמובן, התוצר הסופי.

חשוב לציין שיש דרכים שונות לקדם את ההבעה: הערכה של רכיבים מסוימים בכתיבה או הערכת התוצר כולו, משוב עמיתים, פעילות כיתתית להערכת תוצרים וליצירת תבחיני הערכה, משוב ובקרה עצמית של התלמיד וכדומה. על כן, אין הכרח שמורה יבדוק ויעריך כל שלב ושלב בתהליך העבודה. עם זאת מומלץ כי החומרים שהמורה בוחר להערכה, יוערכו במהלך כל השנה ולא יתרכזו בהערכה אחת מסכמת של התלקיט כולו. המלצות לארגון התלקיט, לתכנון מהלכי כתיבה ולהערכת תוצרי כתיבה יינתנו במסגרת ההדרכה וההשתלמויות.

במסגרת העל״ה (הערכה על ההערכה) שמקיים המִנהל הפדגוגי יתבקשו המורים להגיש תלקיט המתעד את תהליך העבודה על שני תוצרי הבעה בעל־פה כמפורט בהמשך בעמודים 6-7.

הבנת הנקרא במסגרת 30%

במהלך שיעורי עברית יש לחשוף את התלמיד למגוון רחב של טקסטים בסוגות שונות: **מידעיים**, **טיעוניים ושימושיים** (הנחיות והוראות, טקסט מדריך ומפעיל). על הטקסטים להיות בנושאים שונים ובהיקפים שונים. כמו כן יש לשלב טקסטים חזותיים, לרבות **טקסטים זעירים**, כגון דבקיות, מודעות ופרסומות.

העבודה על טקסטים תתמקד בפיתוח מיומנויות אוריניות בהבנת הנקרא ושאילת שאלות בממדי ההבנה שלהלן:

- **איתור מידע**
  - איתור פרטי המידע הגלויים המרכזיים והנלווים בטקסטים (לרבות עמדות מפורשות)
  - זיהוי קְשרים לוגיים גלויים, כגון זמן, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט, הסתייגות, השוואה
  - ארגון מחדש של פרטי המידע בטקסט, כגון סידור מידע ברצף, שיבוץ מידע בטבלה
  - זיהוי של רכיבי המבנה הגלויים בטקסט

- **הבנה (פרשנות והיסק)**

- הבנת משמעות נרמזת, מובלעת או מטפורית בטקסט
- הבנת מטרת הטקסט
- הבנת נושא הטקסט
- הבנת הרעיון המרכזי של הטקסט
- הבנת רעיונות שונים בטקסט (לרבות רעיונות המנוסחים בשלילה או המנוגדים לציפיות)
- הבנת עמדתו של כותב הטקסט
- הבנת עמדות שונות המוצגות בטקסט
- הבנת קִשרים לוגיים שאינם גלויים, כגון סיבתיות, הכללה ופירוט, השתלשלות עניינים, השוואה
- הבנת תפקידיהם של רכיבי מבנה שאינם גלויים בטקסט
- הבנת משמעות של מילים ושל צירופים מתוך הֶקשר
- הבנת אִזכורים שונים המופיעים בטקסט
- מיון פרטי מידע ויצירת קטגוריות
- יצירת הכללות ופירוט
- השוואה בין רעיונות, בין מאפיינים או בין פרטי מידע אחרים
- מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט/ים
- הסקת מסקנות מן הטקסט כולו ומֵחלקים ממנו

- **הערכה ביקורתית ושיקוף (רפלקציה)**

<u>הערכה ביקורתית של תוכן הטקסט</u>

- הערכת תוכן הטקסט (טענות, אמירות, עמדות) באמצעות ידע עולם של הקוראים
- השוואה או קישור בין המידע והרעיונות שבטקסט ובין ידע חיצוני, ניסיון אישי או עמדות של הקוראים
- שימוש בראיות תומכות מן הטקסט ועימותן עם מקורות מידע אחרים שמחוץ לטקסט/ים
- העלאת השערות בנוגע לטקסט
- הצגת טיעונים מחוץ לטקסט ו/או הצגת הוכחות שמחוץ לטקסט לשם ביסוס
- הערכת מידת הרלוונטיות של פיסת מידע
- הערכת עמדות שונות המוצגות בטקסט וביקורת עליהן
- עימות המידע שבטקסט עם קודים חברתיים, מוסריים
- שימוש במידע העולה מן הטקסט/ים להקשרים, למצבים אחרים

<u>הערכה ביקורתית של לשון הטקסט ומבנהו (הבנה מטה־טקסטואלית)</u>

- בחינה אובייקטיבית של איכות הטקסט והתאמתו לנסיבות התקשורת
- בחינת **מידת התאמתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **למטרת הכתיבה**
- בחינת **מידת השפעתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **על הקוראים**
- הבנת תפקידיהם של אמצעים לשוניים־רטוריים ותרומתם לכתיבה, להעברת המסר ולחיזוק טענת הכותב
- הבנת תפקידיהם של הסימנים הגרפיים הנלווים לטקסט (כגון כוכבית, הדגשות ואיורים)
- הבנת העיקרון המארגן של הטקסט (מבנה לוגי־רטורי)
- הערכה מנומקת על מבנה הטקסט

הערות:

- הוראת הבנת הנקרא משותפת ל־30% ל־70%. אשר על כן מומלץ לבנות תוכנית ספירלית רב שנתית (י-י״א/י״ב).
- לעיסוק שיטתי בטקסטים מנקודות ראות שונות בהבנת הנקרא, לרבות התמקדות באוצר מילים, יש חשיבות רבה ברכישת שפה. על כן יש להקפיד על קריאה של לפחות טקסט אחד בשבוע (בכיתה או בבית, בעבודה משותפת או בעבודה עצמית) וכ־20 טקסטים בשנה. חשוב שהטקסטים יהיו בהיקפים שונים ובסוגות השונות, מודפסים ומקוונים.

הבעה בכתב במסגרת 30%

הוראת תחום ההבעה בכתב היא ספירלית. נושאים רבים חוזרים ונלמדים ברמות שונות של העמקה ושל מורכבות בהתאם לשכבת הגיל ולרמת בקיאותו בשפה העברית של התלמיד העולה החדש. על כן חשוב שהמטלות תהיינה מדורגות ומותאמות. על הכתיבה להיות תהליכית ומלווה בתהליכי ויסות[3], משוב, טיוט ובקרה.

בנסיבות טבעיות הכתיבה נעשית בדרך כלל מתוך מניע כלשהו. לכן רצוי להקדים לכתיבה פעילות שתיצור הניעה (מוטיבציה) אצל הכותבים ותייצר סיטואציה רלוונטית לכתיבה. על הכתיבה להיות לנמען אמיתי (שאינו רק המורה הבודק את הכתיבה) ולמטרה אותנטית הנוגעת לעולמו של התלמיד. כדאי להימנע מהוראת כתיבה באמצעות תבניות קבועות ומהערכה המתמקדת בתקינות הלשונית ובניסוח בלבד או בעיקר.

הבעה בכתב במסגרת 30% לתלמידים שהעברית אינה שפת האם שלהם כוללת כתיבה בסוגות שונות ולמטרות שונות, כתיבה בזיקה לטקסט/ים או שאינה בזיקה לטקסט/ים, כגון **הבעת עמדה והנמקתה**; **מכתב** לנמענים שונים בנסיבות אותנטיות כגון כתיבת מכתב תודה, מכתב תלונה, **נייר עמדה**, **המלצה** על סרט, ספר או סדרה. בשלב זה יילמדו גם עקרונות הסיכום של טקסט אחד או יותר. יש לתרגל עם התלמיד כתיבה בהיקפים שונים החל בכתיבת תשובה לשאלה ועד כתיבה רחבת היקף וכן מהלכי כתיבה קצרי טווח לצד מהלכים ארוכי טווח.

פירוט ממדי ההערכה להבעה בכתב

• **תוכן ומבנה**	רכיבים גנריים להערכת כתיבה:
	- **ציר רעיוני**: לטקסט ציר רעיוני ברור הכולל כמה רעיונות (בהתאם להיקף הכתיבה) המוצגים ביחידות **מפותחות ומובחנות** המקשורות באופן **ברור וקוהרנטי** - **פתיחה וסיום:** כתיבת פתיחה וסיום ההולמים את סוג הכתיבה - **מודעות לנמען**: הטקסט מכיל את המידע הדרוש לנמען כדי להבין במה דברים אמורים, לדוגמה: הגדרת מושגים רלוונטיים, מילוי פערי מידע וכדומה - **רלוונטיות**: הימנעות ממידע עודף וממידע שאינו רלוונטי - **קישוריות**: שימוש הולם באמצעי קישור מגוונים: מילות קישור, מאזכרים וכדומה - **ארגון הטקסט**: הטקסט מאורגן כראוי מבחינה גרפית. בטקסט מודפס: חלוקה לפסקות, מעברים משורה לשורה, גודל גופן אחיד, הדגשות, רווח אחיד בין השורות, העדר רווח לפני סימני פיסוק וכדומה. בטקסט שאינו מודפס יש להקפיד בעיקר על החלוקה לפסוקת והמעבר משורה לשורה.
	בהערכת **כתיבה ממזגת** יש להעריך גם את הרכיבים האלה:
	- **השמטה**: הפחתת מידע שאינו חיוני למטרת המיזוג - **הכללה**: ניסוח מכליל של מידע משותף מהטקסטים השונים והימנעות מחזרה על אותם רעיונות מפי כותבים שונים - **הבניה**: ארגון מחדש של הטקסט על־פי מטרות המיזוג - **העתקה גורפת:** הימנעות מהעתקה גורפת של חלקים גדולים ממקורות המידע השונים - **דרכי מסירה:** שימוש מגוון בדרכי המסירה השונות: דיבור ישיר, דיבור עקיף והסגרים - **פועלי הבעה/אמירה**: שימוש מותאם ומדויק בפועלי ההבעה/אמירה

[3] ויסות הכתיבה הוא התהליך שבו הכותב מנהל את מחשבותיו, את רגשותיו ואת מעשיו כדי להגיע למטרות הכתיבה: שיפור יכולותיו ושיפור הטקסט הכתוב. מתוך ליכטינגר, ע' (2008). **האתגר שבהבעה: תהליכי ויסות ואסטרטגיות בכתיבה**. תל אביב: מכון מופ"ת.

	כתיבה בזיקה **למקורות מידע**: - בכתיבת מאמר טיעון הנשענת על מקורות מידע (הנשענת על מאמרים וטקסטים שונים) יש להקפיד על הבאת הדברים בשם אומרם תוך שימוש בדרכי המסירה השונות (אין חובת כתיבה על־פי נורמות כתיבה אקדמיות). - בכתיבה ממזגת למטרת סקירה תיאורטית (בחטיבה העליונה) יש לאזכר את מקורות המידע על פי נורמות הכתיבה האקדמית.
• **לשון ומבע**	- **תחביר**: משפטים שלמים הבנויים כהלכה, התאם דקדוקי (מין, מספר, זמן, גוף ויידוע), שימוש תקין במילות יחס ובמילות קישור - **מורפולוגיה**: שימוש תקין בצורות הנטייה (כגון שימוש תקין באותיות איתי"ן, שימוש תקין בנטיית מילות היחס, הבחנה בין נטיית היחיד לנטיית הרבים) - **פיסוק**: שימוש נכון והולם בסימני הפיסוק - **כתיב**: העדר שגיאות כתיב (לנבחנים ברמות ב ו־ג אין להפחית נקודות במבחן בגין שגיאות כתיב) - **משלב**: שימוש במשלב לשוני אחיד לאורך הטקסט המתאים לנסיבות השיח. - **אוצר מילים**: עושר לשוני ודיוק במשמעות

מומלץ לשלב בתהליך הלמידה עקרונות של למידה מתוך עניין ולאפשר לתלמיד לבחור את נושא הכתיבה של לפחות אחד מהחיבורים.

הבעה בעל־פה במסגרת 30%

תחום ההבעה בעל־פה הוא חלק מתוכנית הלימודים של המקצוע עברית כשפה שנייה. ומטרתו הפדגוגית היא לפתח כישורי תקשורת ולהביא תלמידים שעברית אינה שפת אמם לכדי שימוש מושכל בעל־ פה במגוון רחב של סוגי לשון, למטרות שונות ובהקשרים חברתיים מגוונים. יש לכלול את ההבעה בעל־פה במערך ההוראה וללמדו באופן שיטתי בהיקף של כ־40% מסך שעות ההוראה במסגרת זו.

הוראת ההבעה בעל־פה תתמקד בשלוש סוגות מרכזיות: **ריאיון** – שיחה של שאלות ותשובות; **שיח מתוכנן** מחיי היום־יום, חיי החברה או נושאים אישיים, דיון, פתרון בעיות או דילמות באמצעות עבודה בקבוצות, משחק תפקידים וכדומה; **הרצאת דברים (פרזנטציה)** בנושאים מתחומים שונים בעלי ערך תרבותי או אישי, כגון חוויות העלייה וההיקלטות בארץ, אקטואליה ומעורבות חברתית.

במהלך שיעורי העברית חשוב לייצר הזדמנויות לאינטראקציה הכוללת האזנה ודיבור לשם פיתוח היכולת התקשורתית ופיתוח מודעות לכללי הדיבור תוך הכרת הקודים החברתיים-התרבותיים ונורמות ההתנהגות הנהוגות בדיבור בציבור. חשוב לתרגל פענוח תכנים בהאזנה לקטעי אודיו, קטעי קריאה, צפייה בתשדירים וכדומה. אורך הקטעים ורמתם יותאמו לרמת התלמידים ולתחומי העניין שלהם.

ההערכה הבית־ספרית תכלול השתתפות בשיחה או בדיון מתוכנן, פרזנטציה של נושא לימודי והדמיה של אירועים תקשורתיים. כל אלו יתועדו בתלקיט ויכללו תהליכי הוראה ובקרה: מחוונים ומשובים.

בתלקיט יוצגו **שני** תוצרים מתחום ההבעה בעל־פה הכוללים עדויות לתהליך ההוראה ולקידום התלמיד

- ✓ נימוקים לבחירת נושא
- ✓ תהליכי מיזוג ממקורות המידע בנושא הנבחר
- ✓ ראשי הפרקים (לפרזנטציה) /שאלות (לריאיון)
- ✓ תוצר סופי – פרזנטציה / ריאיון
- ✓ משוב עמיתים ו/או משוב המורה
- ✓ רפלקציה אישית על התהליך
- ✓ אביזרים נלווים: מצגת, תמונות, שאלות לריאיון וכדומה

צוותי ההוראה יוכלו לבחור בהתאם לשיקוליהם משימות מתאימות נוספות/אחרות המפתחות את ההבעה בעל־פה של תלמידיהם וכוללות תהליכי הוראה, תוצר סופי ורפלקציה.

בתי ספר המעוניינים לפתח מיזם בית־ספרי המלווה בתהליכי קריאה, כתיבה והבעה בעל־פה יתאמו זאת עם מדריכת הפיקוח על הוראת העברית.

פרקי הלשון במסגרת 30%

ברכישת שפת אם הילד רוכש חוקי לשון בצורה טבעית ללא הוראה מפורשת. לעומת זאת העולים החדשים, גם אם הם נמצאים בחברה דוברת עברית, זקוקים להוראה מפורשת של הדקדוק שתהיה יעילה ואפקטיבית. על התלמיד להכיר מונחים לשוניים כגון: נושא, נשוא, שם עצם, שורש, בניין ודומיהם אך הוא לא יידרש להגדירם.

חלקי הדיבר

שם העצם

- מינו של שם העצם: זכר, נקבה
- שמות ללא צורת יחיד, כגון שמיים, מים

- צורני ריבוי השם **סִים / סוֹת** לזכר ולנקבה, כגון: ילד – ילדים, ילדה – ילדות
- צורות ריבוי החורגות מהמערכת, כגון שולחן – שולחנות, ביצה – ביצים

- צורות הזוגי, כגון: עיניים, שפתיים, מכנסיים, מספריים

- מילים שכיחות בזכר או בנקבה שאין להן סממן חיצוני של המין, כגון: דרך, רוח, חצר, אבן, ארץ, עיר, לילה

- נטיית השייכות של שם העצם ביחיד
- המרת כינוי חבור לפרוד ולהפך

- נטיית השייכות של שם העצם ברבים, המרת כינוי חבור לפרוד ולהפך

- יידוע השם: ה״א היידוע, כינוי שייכות, שם פרטי
- מילות היחס + תווית יידוע: בַּבית לעומת מהבית

שם התואר

- התאמת שם התואר לשם העצם במין, במספר וביידוע. תידרש תקינות לשונית ברמת הצירוף וברמת המשפט.

הפועל

- זיהוי הפועל במשפט ובפסקה
- בניית פועל והתאמתו לגוף
- בניית שם הפועל ושיבוצו במשפט או בקטע
- זמני הפועל, הגופים וצורני הנטייה

יש ללמד את עקרון מציאת הפועל במשפטי על פי מאפייניו: נטייה בזמן ובגוף.

מילות היחס

- יש לדעת את נטיית מילות היחס האלה:
  על ידי, את, ב, מן, של, אצל, על יד/ליד, עם, את, בשביל, ל ,אל, על, מעל, אחרי, מאחורי, לפני, בלעדי, מתחת
- שיבוץ מילת היחס **את** לפני מושא ישיר מיודע, כגון *תן לי **את** הספר*.
- מילות היחס המוצרכות לפועל כגון: לעזור ל, להשתמש ב, לנסוע ל/אל (פעלי התנועה), לדון ב ודומיהם

תחביר

- הכרת עמודי המשפט: הנושא, הנשוא הפועלי והנשוא השמני
- התאמת הנשוא הפועלי לנושא בזמן ובגוף
- התאמת האוגד (מסוג כינוי הגוף) לנושא במין ובמספר
- סדר המילים במשפט: יצירת משפטים בעלי סדר מילים תקין והגיוני
- המרה בין צורות החיווי למשפט שאלה ולהפך
- קְשרים לוגיים: הבנת התפקיד הרטורי והשימוש הנכון בקשרים הלוגיים במשפטים וביחידות השיח. התלמידים נדרשים להכיר את הקשרים האלה: תנאי (קיים בלבד), סיבה ותוצאה, ויתור, ניגוד, השוואה, תכלית, זמן והוספה.
- הכרת השימוש בקַשרים המופיעים לפני שם העצם ולפני פסוקית, בתחילת המשפט ובאמצעו
- שימוש תקני בסימני הפיסוק האלה: נקודה, סימן שאלה וסימן קריאה

מערכת הצורות

מערכת הפועל

- גזרת השלמים (לרבות מרובעים): שורש, צורני נטייה, זמן, גוף, הכרת שמות הבניינים וצורני הבניין, הזמן והגוף
- הכרת דרכי הנטייה (זמנים וגופים) בשבעת הבניינים
- נטייה ושיבוץ של פעלים (על פי שורש או שם פועל נתונים) במשפט וביחידת שיח
- שימוש תקין בצורות הפועל, כגון צורת העתיד בגוף ראשון
- משמעויות הבניינים: פעיל-סביל – המרה ושיבוץ

מערכת השם

- דרכי יצירת שמות בעברית: שורש ומשקל, בסיס וצורן סופי
- הכרת משמעויות הצורנים הסופיים האלה: **סָן סִי סִית סוֹן סוּת סוּת**

הדגש פה הוא על הכרת דרכי יצירת השמות בעברית ועל הצורנים הסופיים היוצרים משמעות לקסיקלית. אין צורך בשינון משמעות המשקלים.

4. מפרט התכנים לשאלוני הבגרות החיצוניים

4.1 שאלון 30% לנבחנים אקסטרניים, לנבחני משנה ולמשפרי ציון (סמל 11272)

התכנים בשאלון 11272 הם המפורטים בסעיף 3 שלעיל, **למעט התכנים בהבעה בעל־פה**.

מבנה השאלון:

הפרק	משקל	הֶדגשים
הבנת הנקרא	35%	הבחינה תכלול עד שלושה טקסטים בהיקף כולל של כ־500 מילים. לכל טקסט יהיו שאלות בנפרד וכן שאלות של מיזוג מידע מכל הטקסטים או מחלקם. תיתכן שאלת עמ״ר. הדגש בהערכת שאלה זאת יהיה ההיענות למטלה ואופן ההתנסחות והכתיבה.
הבעה בכתב	15%	היקף הכתיבה הנדרש הוא כ־150 מילים. בפרק זה יוכל הנבחן לבחור נושא אחד לכתיבה מבין שניים. ייתכן כי נושאי הכתיבה או אחד מהם יהיה בזיקה לטקסטים מפרק הבנת הנקרא.
מערכת הצורות: הפועל והשם	20%	בפרקים אלה לא תינתן בחירה.
מילות היחס	5%	
תחביר	25%	

משך הבחינה: שעתיים

חומר עזר מותר לשימוש: מילון או מילונית אלקטרונית שפת אם-עברית, עברית-שפת אם או כל מילון בעברית. אלה מותרים לשימוש לעולים חדשים ולתושבים חוזרים ברמות ב ו־ג.

ייאסר כל שימוש במילון או מילונית אלקטרונית הדורשים חיבור לרשת האינטרנט.

נבחנים מותאמים: שאלון זה הוא שאלון בסיס והוא מותאם גם לנבחנים הזכאים להתאמה של שאלון מותאם. כלומר, לשאלון זה אין מצורפת טבלת התאמה ואין חלופה נפרדת לנבחנים מותאמים.

המרת שאלונים למשפרים ציון: נבחני משנה שנבחנו טרום הרפורמה (עולם ישן) ורוצים להשלים היבחנות בשאלון 011105 (212) או לשפר ציון בו, ייבחנו בשאלון 11272.

השאלונים שהתקיימו בשנים תשע״ו-תש״ף מפורסמים בפורטל הפדגוגי.

4.2 שאלון 70% לעולים חדשים ולתושבים חוזרים ברמות א-ב (סמל 11284)

בשאלון הבגרות נדרש הנבחן לענות על שאלות בתחום ההבנה וההבעה ועל שאלות מפרקי הלשון. פרקי הלשון ישולבו בהוראה ובהערכה בתוך הקשר לא כמטרה בפני עצמה, אלא כחלק מפיתוח מיומנויות לשוניות בדיבור ובכתיבה. הציפייה היא שהלומד יעסוק בכל תחומי הלשון בו־זמנית[4].

מבנה השאלון:

פרקים	נושאים	ממדים	דגשים	משקל
הבנת הנקרא	במרכז הפרק יעמדו טקסטים בסוגות האלה: • טקסט מידע (רציף או שאינו רציף) • טקסט טיעון	**ממדי ההבנה** • **איתור מידע:** - נגישות ואחזור מידע בתוך הטקסטים - מיון מידע • **הבנה:** - ייצוג של משמעות מילולית - אינטגרציה והסקת מסקנות • **הערכה ושיקוף:** - הבעת דעה והנמקתה - הערכת האיכות והמהימנות - הערכה של תוכן וצורה - זיהוי של עימות והתמודדות עִמו תיתכנה שאלות על אוצר מילים וביטויים הקשרי מן הטקסטים.	פרק הבנת הנקרא בשאלון הבגרות יכלול שניים עד שלושה טקסטים. ייתכנו טקסטים זעירים, כגון פרסומות, מודעות, פתגמים וטקסטים שאינם רציפים, בהיקף כולל של כ־**900** מילים. פרק ההבנה יכלול שאלות בזיקה לכל אחד מהטקסטים וכן שאלות של מיזוג מידע. השאלות תהיינה בממדי ההבנה השונים. יש לעסוק בפיתוח אוצר מילים מתוך הֶקשר	**30%**

[4] קיים הבדל רב בין הוראת הדקדוק בשפת־האם ובין הוראתו בעברית כשפה שנייה. אצל הדובר הילידי המידע קיים ומטרת הוראתו היא להעמיק את הידע על הלשון ולפתח מודעות לשונית עמוקה. לומד השפה השנייה צריך לרכוש את הידע כחלק מלימוד השפה. עליו לדעת להשתמש בענפי הלשון בכלל ובדקדוק בפרט תוך כדי העיסוק בדיבור ובכתיבה והם יסייעו לו בהבנת הנקרא והנשמע.

פרקים	נושאים	ממדים	דגשים	משקל
הבעה בכתב	כתיבה ממזגת של **שני** טקסטים מסוגים שונים בהתאם לדרישות המטלה ולמטרותיה.	**ממדי הערכת הכתיבה** • תוכן המידע: תמציתיות ודיוק • ארגון המידע: עצמאיות הטקסט, לכידות וקישוריות, שזירה בין רעיונות משותפים לצד הייחודיות שבכל טקסט • אזכור מקורות המידע בגוף הסיכום ובסופו שימוש בדרכי מסירה • לשון מבע ותקינות: תקינות תחבירית, שימוש תקין בפועל, בשם ובנטיותיהם, במילות היחס, בהצרכה וביידוע ניסוח ההולם את אופי הכתיבה.	• היקף הכתיבה הנדרש הוא כ־**150** מילים. • בהערכת הכתיבה זכאי התלמיד העולה (למעט תלמידים רמה א) **להתעלמות משגיאות כתיב**, אך יש לתת לכך מקום בהוראה.	**20%**
לשון	• תחביר ומערכת הצורות • תקינות בשימוש בשם המספר ובמילות היחס	• זיהוי • הבנה • המרה • יצירה • פירוק • תקינות • היבט פונקציונלי	• התשאול בפרקי הדקדוק יתבסס בעיקרו על מטרות פונקציונליות תקשורתיות ולא רק על ההיבט המבני הפורמלי.	**50%**

משך הבחינה: שלוש שעות

חומר עזר מותר לשימוש: מילון או מילונית אלקטרונית שפת אם-עברית, עברית-שפת אם או כל מילון בעברית. אלה מותרים לשימוש לעולים חדשים ולתושבים חוזרים ברמות ב ו־ג.

ייאסר כל שימוש במילון או מילונית אלקטרונית הדורשים חיבור לרשת האינטרנט.

נבחנים מותאמים: לנבחנים הזכאים להתאמה של מבחן מותאם, תינתן בחירה של שאלות בפרקים השונים (למעט בפרק ההבעה בכתב). טבלת התאמות (טבלת בחירה) תתפרסם כחודש לפני בחינת הבגרות.

המרת שאלונים למשפרים ציון: נבחני משנה שנבחנו טרום הרפורמה (עולם ישן) ורוצים להשלים היבחנות בשאלון 011106 (213) או לשפר ציון בו, ייבחנו בשאלון 11284.

השאלונים שהתקיימו בשנים תשע״ו-תש״ף מפורסמים בפורטל הפדגוגי.

מפרט התכנים:

הבנת הנקרא והבעה בכתב

פרק **ההבנה וההבעה** במבחן יתמקד בטקסט המידעי, בטקסט הטיעון לרבות טקסטים היצגיים-חזותיים. ייכללו שאלות בממדי ההבנה השונים, לרבות מטלה של כתיבה ממזגת. להלן הנושאים שיעמדו במוקד פרק זה:

- הבנת תוכן הטקסט ברמות נגישות שונות: מהרמה שבה המידע מצוי באופן מפורש בטקסט ועד לרמת פרשנות והסקת מסקנות על סמך הכתוב בטקסט.
- זיהוי הנושא המשותף וזיהוי נקודות הדמיון והשוני בין הטקסטים
- שאלות על משמעות של מילים וביטויים על סמך ההקשר הטקסטואלי
- יצירת הכללות והסקת מסקנות מתוך המידע בעזרת זיהוי הקשרים בטקסטים
- זיהוי היחסים בין פרטי מידע בטקסטים השונים, לדוגמה יחס של הכללה ופירוט, עימות, הוספה, הדגמה ועוד
- קישור בין פרט מידע לבין המקור או המקום שבו הופיע (כגון לדעת מי אמר מה)
- זיהוי והבחנה בין דעה לעובדה ועוד
- זיהוי מאפייני המקור (סוג המקור, המחבר, נקודת המבט, האמינות וכו') והשימוש בהם בצורה מושכלת בעת הכתיבה
- פענוח ייצוג גרפי והסקת מסקנות
- כתיבה של תשובה מיטבית להבעת עמדה מנומקת ומשכנעת
- כתיבה ממזגת בין כמה טקסטים **בהתאם לדרישות המטלה ולמטרותיה**.

מטלת המיזוג בוחנת את יכולת ההבעה בכתב בד בבד עם הבנה מעמיקה של הטקסטים. אלה יתבטאו במיומנויות האלה:

- בנייה מחודשת של הטקסטים המקוריים בהתאם למטרות המיזוג;
- ניסוח מכליל של מידע משותף מהטקסטים;
- השמטת מידע שאינו רלוונטי.

בתוך כך יש להקפיד על העקרונות הללו:

- נאמנות למקורות המידע,
- העתקה מושכלת וביצוע תעקיף (פרפרזה) והימנעות מהעתקה גורפת,
- אזכור מקוצר של מקורות המידע בגוף הטקסט ורישום ביבליוגרפי על פי המוסכמות האקדמיות,
- שימוש מותאם בדרכי המסירה שונות,
- שמירה על משלב לשון הולם המתאים לשפה הכתובה.

ת ח ב י ר[5] במסגרת 70%	
נושאים	**פירוט**
צירופים	פירוק, הרכבה ויצירה של המבנים האלה: • צירופי סמיכות: השינויים החלים בנסמך, ריבוי הסמיכות, פירוק הסמיכות, יידוע הסמיכות • צירופי סמיכות ושם תואר • צירופי שם עצם ותואר: יידוע הצירוף, ריבוי הצירוף • התאמת הפועל לצירוף הסמיכות
עמודי המשפט	• הכרת עיקרי המשפט: הנושא, הנשוא (הפועלי והשמני), משלימי השם ומשלימי הפועל, לרבות חלקים כוללים בקשרים של ריבוי, ניגוד, ברירה
המשפט השמני	האוגד: • הפועל 'להיות' ונטיותיו בעבר ובעתיד • כינויי הגוף הוא, היא, הם, הן
משפטי קיום ומשפטי שייכות	זיהוי, המרה והשלמה של משפטי קיום ומשפטי שייכות: משפטי קיום (יש/אין) בהווה, בעבר ובעתיד, משפטי שייכות יש/אין בהווה, בעבר ובעתיד, צורות השלילה 'אין' בנטיות הגוף השונות
מבנים תחביריים במשפט וביחידות השיח	• המרה בין סוגי המשפטים: פשוט, מחובר ומורכב תוך שמירה על המשמעות הלוגית של המשפט[6] ושימוש תקין במילות הקישור • פירוק משפטים למשפטים עצמאיים והרכבת משפטים ליחידות שיח **הדגשים:** • ההתמקדות היא בשימוש התקין ובמשמעות הסמנטית של הקַשָׁרים בתוך הקשר במשפט או ביחידת השיח - שיבוץ והמרות. • תידרש תקינות תחבירית הנדרשת בדיבור יום יומי, בתקשורת בין אישית, בדיבור בציבור ובכתיבה. • יידרש זיהוי שיבושים תחביריים ותיקונם

[5] הוראת התחביר היא מנקודת מבט פונקציונלית, קרי לצורך זיהוי הרצף הלוגי במשפט ובטקסט וכן לצורך כתיבה במשלבי לשון שונים (המרות).
רציונל להוראה ודוגמאות מתוך: בליבוים, ר' (תשנ"ה). *תחביר+*, אקדמון, ירושלים: האוניברסיטה העברית.
הדגש בהוראת התחביר יהיה על ההיבט הפונקציונלי. הדגשת הקשר בין המבנה התחבירי ובין הסיטואציה התקשורתית (ברוח תכנית הלימודים **עברית כשפה שנייה**, תשס"ט: 72).

[6] התלמיד יכיר משפטים מכל הסוגים: פשוט, איחוי, מורכב, לרבות משפטים בעלי חלקים כוללים, משפט בעל נושא סתמי. **התלמיד לא יידרש לסיווג תחבירי פורמלי של סוגי המשפטים.**

משפטי לוואי	• הקַשרים: ש, אשר, ה״א הזיקה, היוצרים פסוקיות לוואי להרחבת שם העצם
משפטי תנאי	• תנאי קיים: בלי, ללא, אם • תנאי בטל: לו, אילו לימוד התנאי הבטל מזמן עיסוק בסיטואציות תקשורתיות של התנצלות וחרטה וכן עמידה על ההבחנה שבין **לו** הפותחת משפט תנאי לבין **לו** הפותחת משפט משאלה.
משפטי סיבה ותוצאה	• לפני שם העצם: בגלל ה • פסוקית סיבה הבאה בתחילת המשפט או באמצעו. הקשרים: משום ש, מכיוון ש, מאחר ש, כי, לכן, לפיכך, על כן, בעקבות זאת
משפטי ויתור	• פסוקית ויתור[7] הבאה בתחילת המשפט או באמצעו. הקשרים: אבל, אך, בכל זאת, למרות, על אף, אף על פי ש, על אף ש, גם אם, אף על פי כן, עם זאת
משפטי הסתייגות	• משפטי אומנם... אבל...
משפטי השוואה	• לפני שם העצם: בניגוד ל, בהשוואה ל, לעומת ה • בין משפטים (במורכב, מחובר) או בראש המשפט (במורכב). הקשרים: כמו, כמו ש... כשם ש... כך, משפטי לא... אלא... (במשפט בעל חלקים כוללים)
משפטי תכלית	• לפני שם עצם. הקשרים: למען, לשם, כדי/בשביל +שם פועל, כדי ש – לפני פועל בעתיד
משפטי הוספה והדגשה	• שימוש תקין בקשרים: ו, גם, בנוסף על כך, זאת ועוד, יתר על כן, יתרה מזו, לא רק... אלא גם...
משפטי זמן	מילות הזמן המתייחסות לנקודת זמן ממוקדת הנלמדות כפריטים לקסיקליים: היום, מחר, לעתים, עתה, אשתקד, מעולם, לעולם, קודם לכן וכדומה.
משפטי תוכן	• פסוקית **מושא** הפותחת ב **ש**, **כי**, **מילת שאלה** • פסוקית **נושא** המתייחסת **לפועל סביל** • סוקית **נושא** שבראשה מילות השעבוד **מה ש, מי ש** יש לעמוד על ההבחנה בין מילת השעבוד ״כי״ המציינת סיבה לבין מילת שעבוד הפותחת פסוקית תוכן.
מבנים תחביריים מודליים	• שימוש (שיבוץ והמרות) בצורת שם הפועל במבנים מודליים המביעים עמדה, הזהרה, המלצה או הוראה: צריך, אפשר, אסור, מותר, כדאי, חשוב, רצוי, מקובל + שם פועל ודומיהם העיסוק במבנים אלה מזמן עיסוק בסוגת הטקסט השימושי של לשון ההנחיות וההוראות.

[7] השימוש במונח הלשוני ״פסוקית״ מיועד למורה

דיבור ישיר ודיבור עקיף	• זיהוי ופיסוק משפטים בדיבור ישיר ובדיבור עקיף • המרה מדיבור ישיר לעקיף ולהפך יש לתת את הדעת על תפקידם הפונקציונלי כחלק מדרכי מסירת הדיבור.
תקינות תחבירית	• זיהוי מבנים תחביריים (ברמת הצירוף או המשפט) משובשים ותיקונם, לרבות הסבר השיבוש או הבחירה במבנה התקין

מערכת הצורות: הפועל והשם במסגרת 70%[8]	
הפועל	• זיהוי שורשים, הטיה ושיבוץ בהֶקשר פעלים, שמות פועל ושמות פעולה בבניינים השונים (לתלמיד יינתן השורש או שם הפועל). השורשים יהיו בגזרות האלה: שלמים (לרבות מרובעים), פ״נ, פי״צ, פ״א, פ״י/ו, ל״י/ה, ל״א, ע״ו/י. יינתנו שורשים מגזרת הכפולים הנוטים על דרך השלמים • זיהוי, שיבוץ והמרה של צורות הפועל מפעיל לסביל ולהפך
השם	• ניתוח ומיון של שמות לפי דרכי התצורה: שורש ומשקל, בסיס וצורן (תחילי וסופי). השורשים יהיו בגזרות האלה: שלמים (לרבות מרובעים), פ״נ, פי״צ, פ״א, פ״י/ו, ל״י/ה, ל״א, ע״ו/י. ייתכנו שורשים מגזרת הכפולים הנוטים על דרך השלמים • עמידה על משמעויות המשקלים: **מִקְטָל, מִקְטָלָה, מַקְטֵל, מַקְטֵלָה, קַטָל, קַטֶלֶת, קִטָלוֹן** • יצירת שמות בעברית בדרך של **בסיס וצורן סופי** • זיהוי משמעויות הצורנים הסופיים האלה: **סָן, סִי, סִית, סוֹן, סַאי**
תקינות בפועל ובשם[9]	הידע של הצורות התקינות עשוי להידרש בכמה מישורים: בחירה בצורה התקנית או תיקון צורה שגויה.
שם המספר	שימוש תקין בשם המספר: הנטייה וההתאם. הסוג: מספר יסודי (מונה), סידורי, סתמי, תאריכים התלמידים לא יידרשו להקפיד על תקינות באותיות השימוש בשם המספר. יש להקפיד על כתיב תקין בשם המספר.

[8] **הבהרה:** השאלות על הנושאים הלשוניים יסתמכו על הידע הלשוני שנלמד במסגרת 30% הכולל בין היתר יסודות בידיעת הלשון, כגון שורש, בניין, משקל, מוספיות וכדומה.

[9] התקינות במערכת הצורות היא חלק מהלמידה הנדרשת בשפה שנייה וחוליה חשובה בזיקה שבין הידע הלשוני ובין מימושו בדיבור היום־יומי, בתקשורת הבין־אישית ובדיבור מול קהל. אי לכך בהוראה ובהיבחנות יושם דגש על טעויות שכיחות בשפה העברית כשפה שנייה, כגון טעויות בהתאם, בהצטרפויות הפועל והשם, בהשמטת מילת היחס ׳את׳ וכדומה.

מילות היחס	• שימוש במילות היחס המתאימות בהצטרפותן לפועל ולשם (קינא ב/ל, אחראי ל/על וכדומה) • מילות היחס בשאלה, כגון ממה, ממי, על מה, על מי ועוד • שימוש תקין ונטייה תקנית של אותיות היחס ומילות היחס (אצלָם, אלַייך, אֶתכם, בשבילם, בלעדיהם וכדומה • נטייה ושיבוץ של מילות היחס בהקשר (בהינתן מחסן מילות יחס או בלעדיו)

4.3 שאלון 70% לעולים חדשים ולתושבים חוזרים ברמה ג (סמל 11274)

שאלון זה מיועד לעולים חדשים רמה ג, כלומר תלמידים שהגיעו לישראל והחלו ללמוד באחת מהכיתות ט-י"ב. כמו כן, הוא מיועד ל**תלמידים יוצאי אתיופיה המוגדרים עולים רמה ב,** קרי תלמידים שהגיעו לישראל והחלו ללמוד באחת מהכיתות ד-ח.

מבנה השאלון 11274:

פרקים	נושאים	ממדים	דגשים	משקל
הבנת הנקרא	במרכז הפרק יעמדו טקסטים בסוגות אלה: • טקסט מידע (רציף או שאינו רציף) • טקסט טיעון • טקסט שימושי (מדריך-מפעיל)	**ממדי ההבנה** • **איתור מידע:** - נגישות ואחזור מידע בתוך הטקסטים - מיון מידע • **הבנה:** - ייצוג של משמעות מילולית - אינטגרציה והסקת מסקנות • **הערכה ושיקוף:** - הבעת דעה והנמקתה - הערכת האיכות והמהימנות - הערכה של תוכן וצורה - זיהוי של עימות והתמודדות עימו תיתכנה שאלות על אוצר מילים וביטויים הקשרי מן הטקסטים.	הבחינה תכלול שניים-שלושה מאמרים מקוריים או מעובדים בהיקף כולל של כ-**750 מילים**. ייתכנו קטעים קצרים, טקסטים זעירים, כגון כותרות, פרסומות ופתגמים וקטעי דיאלוג או שיחה. ייתכנו טקסטים בלתי רציפים וחזותיים. פרק ההבנה יכלול שאלות בזיקה לכל אחד מהטקסטים וכן שאלות ממזגות.	**55%**
הבעה בכתב	**סוגי הכתיבה:** • מאמר או כתבה קצרים • מכתב / דואר אלקטרוני • דף הדרכה או עלון **מטרות הכתיבה:** • טיעון ושכנוע • הבעת דעה • קריאה לפעולה		בפרק זה תיתכנה מטלות כתיבה שונות בהיקפים שונים. היקף הכתיבה המרבי למטלת כתיבה הוא כ-**150 מילים.**	**25%**

לשון	**שם העצם ושם התואר** • מינו של שם העצם לרבות מילים שכיחות בלא סממן חיצוני של המין, כגון אבן, עיר, יום • ריבוי שמות העצם, לרבות צורות ריבוי החורגות מהמערכת • צירוף שם עצם ביחיד וברבים, המרת הכינוי החבור בכינוי פרוד ולהפך • יידוע השם, ה״א היידוע, - מילות היחס+תווית היידוע (בְּבַיִת, בַּבַּיִת, מֵהַבַּיִת)	לא תינתן בחירה בין שאלות בפרק הלשון	**20%**
	הפועל • הפיכת שם פועל לפועל נטוי בתוך משפט • התאם במין ובמספר בין הפועל לשם במשפט		
	מילות היחס • נטיית מילות היחס השונות (ב, ל, מן, אצל, על יד, בשביל, בין, אל, על, מעל, אחרי, מאחורי, לפני, בלעדי, על ידי) • התאמת מילות היחס ואותיות היחס המוצרכות לפועל • מילת היחס את לפני מושא ישיר מיודע		
	תחביר פירוק, הרכבה ויצירה של משפטים מהסוגים האלה: • משפטי סיבה ותוצאה • משפטי ניגוד והשוואה • משפטי תכלית • משפטי זמן יש להתמקד בשימוש התקין ובמשמעות הסמנטית של הקשרים בתוך הקשר במסגרת המשפט או יחידת השיח וביצירת משפטים בעלי סדר תקין והגיוני		
	שם המספר הבחנה בין זכר לנקבה במספר המונה ובמספר הסודר במספרים 1-100 בלבד.		

משך הבחינה : שלוש שעות

חומר עזר מותר לשימוש : מילון או מילונית אלקטרונית שפת אם-עברית, עברית-שפת אם או כל מילון בעברית. ייאסר כל שימוש במילון או מילונית אלקטרונית הדורשים חיבור לרשת.

נבחנים מותאמים: שאלון זה הוא שאלון בסיס והוא מותאם גם לנבחנים הזכאים להתאמה של שאלון מותאם. כלומר, לשאלון זה אין מצורפת טבלת התאמה ואין חלופה נפרדת לנבחנים מותאמים.

השאלונים שהתקיימו בשנים תשע״ח-תש״ף מפורסמים בפורטל הפדגוגי.

5. המרת שאלונים מ"העולם הישן" (טרום רפורמה)

הן בעולם הישן הן בעולם החדש ציון הבגרות בעברית הוא שקלול של שני סמלי שאלונים. נבחני משנה המבקשים לשפר ציון המשוקלל משאלוני "העולם הישן" ייבחנו בשאלון המקביל לשאלון שאותו ירצו לשפר, על־פי הטבלה.

נבחני המשנה רשאים לגשת לשני השאלונים או רק לשאלון אחד שאת ציונו ירצו לשפר. הציון בשאלון הרפורמה ישתקלל עם ציון השאלון המשלים ב"עולם הישן", לדוגמה: נבחן שייבחן בשאלון 11281 (לשיפור ציון משאלון 011108), ציונו ישוקלל עם הציון של שאלון 011107 הקיים במערכת.

נבחני משנה ניגשים ללא ציון שנתי בית־ספרי ("מגן").

	עולם ישן טרום רפורמה	עולם חדש שאלוני רפורמה	אחוז ציון השאלון בציון הבגרות הסופי*
שאלונים כלליים	011107, 210	11282	40%
	011108, 211	11281	60%
	011115	11271	50%
שאלונים לעולים חדשים	011105, 212	11272	40%
	011106, 213	11284	60%

* לבוגרי העולם הישן ישוקללו הציונים בשאלוני הרפורמה לציון הסופי במקצוע כמצוין בטבלה, בהתאם לשקלול שהיה נהוג בתעודת הבגרות על פי חובת הזכאות בעולם הישן.

6. מועדי ההיבחנות והדיווח על־פי השאלונים לעולים חדשים וסמלי הדיווח

סמל	שם השאלון	אוכלוסייה	מועדי היבחנות ודיווח	
			חורף	קיץ
11284	הבנה, הבעה ולשון, שאלון 70% לעולים חדשים (+מותאם)	עולים חדשים רמות א-ב	✓	✓
11274	הבנה, הבעה ולשון, שאלון 70% לעולים חדשים	עולים חדשים רמה ג		✓
11272	הבנה, הבעה ולשון, שאלון 30% לעולים חדשים	עולים חדשים משנה ואקסט'		✓
11273	סמל דיווח על הציון הבית־ספרי 30% לעו"ח	עולים חדשים	✓	✓

ביבליוגרפיה מומלצת למורים

ספרי עזר למורה - להוראה ולתרגול

- בליבוים, ר' (תש"ע). *עברית בה"א הידיעה*, אקדמון, ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- בליבוים, ר' (תש"ע). *חוברת קלוזים*, אקדמון, ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- בליבוים, ר' (2011). הקלוז – הגדרתו ויתרונותיו, *הד האולפן*, *98*, 101–105.
- בליבוים, ר' (תשע"ג). *פועל+*. ירושלים: האוניברסיטה העברית, מאגנס.
- בליבוים, ר' (תשנ"ה). *תחביר+*. ירושלים: האוניברסיטה העברית, אקדמון.
- בליבוים, ר' (תשנ"ז). *תחביר לרמה ו'*, תרגול לספר תחביר+. ירושלים: האוניברסיטה העברית, אקדמון.
- הומינר, ג' וצוקי ש' (תשע"א), *בין השורות – עברית לרמת המתקדמים*. ירושלים: האוניברסיטה העברית, אקדמון.
- הומינר, ג' וצוקי ש' (תשע"ה), *הפועל בפעולה – עברית לרמת המתקדמים*. ירושלים: האוניברסיטה העברית, אקדמון.
- לנצברג, ג' (תשע"ו). *תחביר משולב*. ירושלים: האוניברסיטה העברית, אקדמון.

- Ur, P. (1996). *A course in language teaching: practice and theory* . Cambridge: Cambridge University Press.
- Ur, P (2011).Vocabulary *activities*. Cambridge: Cambridge University Press.

ספרים ומאמרים מומלצים בנושא רכישת שפה והוראתה

- אולשטיין, ע' (1997). "חקר הרכישה של לשון שנייה ושל הוראת לשון – מה למדנו עד עתה"? **הד האולפן החדש, 73**, עמ' 53-58.
- אולשטיין, ע' ו-ע' השכל-שחם (תשע"ב). הוראת שפה המבוססת על חקר השיח, בתוך: השכל-שחם ע', ר' בורשטיין, ע' עמיר וה' אתקין (עורכות) *מזמרת הלשון: עיון ומחקר בחינוך הלשוני* (עמ' 366–387). ירושלים: משרד החינוך.

- אלפי-שבתאי, א' ורביד, ד' (2001). ידע לא ילידי בלשון שנייה: המקרה של הסביל. סקריפט - אוריינות: חקר, עיון ומעש, 2, 77–101.
- גונן, ע' (תש"ע): "מחקר הדקדוק והוראת העברית כשפה זרה – תקן ומציאות בלימוד חוק דקדוקי", **חלקת לשון 41**, עמ' 139 – 154.
- לידובסקי-כהן, צ' (2010): מיקרו דקדוק לעומת מקרו דקדוק – במה אנו עוסקים ובמה מן הראוי שנעסוק, **הד האולפן החדש, 97**.
- עמיר ע' וה' אתקין (תשע"א). מה בין דיון לוויכוח? **חלקת לשון, 42,** 119-136
- רביד, ד' (תשס"ב). ניצני השיח הדבור והתפתחותם ברכישת השיח העיוני. **בלשנות עברית, 50–51**, 95–121.
- רוזנר, ר' (2014). "דיבור מתוכנן" בתכניות הלימודים בעברית (כשפת אם) בבית הספר העל־יסודי בישראל: סקירת התכניות משנות החמישים של המאה העשרים ועד ימינו. **דפים, 57**, 95-121.
- שורצולד (רודריג), א' (תשע"ב). מלשון הלימודים ללימוד הלשון, בתוך: השכל-שחם ע', ר' בורשטיין, ע' עמיר וה' אתקין (עורכות) *מזמרת הלשון: עיון ומחקר בחינוך הלשוני* (עמ' 139 – 146). ירושלים.

חומרים מקוונים

הד האולפן החדש – להנחלת העברית ותרבותה

הוראה המעודדת תפקודי שפה, מחקר ומעשה בהוראת העברית, קיץ 2017

הפורטל הפדגוגי